

Válčící národy, bojechtivá božstva (Miroslav Volf)

Moderna slibovaný mír nepřinesla. Také se jí nepodařilo odstranit jménem rozumu náboženství. To nás znovu přivádí k otázce, jaký je v moderních společnostech vztah mezi náboženskou vírou a neutuchajícím násilím.

V nezápádním světě jsme svědky skutečného oživení náboženství jako politické síly. Jak si všímá Mark Juergensmeyer v ***Nové studené válce: pro nový světový řád, který nahradil bipolaritu moci staré studené války, je charakteristický nejen nástup nových ekonomických sil, rozpad někdejších mocností a diskreditace komunismu, nýbrž i oživení parochiálních identit založených na náboženské loajalitě.*** (Juergensmeyer 1993, 1n)

V mnoha částech nezápádního světa se ve veřejném životě znovu prosazuje náboženská víra. K pokusům spojit náboženskou a politickou identitu v jedno dochází zčásti ve snaze dovršit proces kulturní emancipace od západního sekularizovaného kolonialismu. V situacích konfliktu se víra stává potenciální silou, která legitimuje použití násilí k dosažení politických cílů. Křesťané nosí na krku nápadný kříž a muslimové zase repliku koránu a okázale proklamují své náboženské přesvědčení, aby nenechali nikoho na pochybách o tom, s čím se politicky ztotožňují a ve jménu čeho za to bojují.

V tzv. vyspělých industriálních společnostech je situace poněkud složitější. James A. Beckford poukázal v knize *Náboženství a pokročilá industriální společnost* na to, že ve společnostech, které průmyslově vyspěly, již nefunguje tradiční pojetí vztahu mezi náboženskou vírou a společností, kdy je náboženství pokládáno za ideologii, jež má zamaskovat hmotné zájmy určité společenské třídy, za určitý systém společenské integrace, za směrnici společenské akce a základ jejího smyslu (Beckford 1989). Nemám v úmyslu se tu zabývat důvody, které pro to udává a to ani těmi, které pokládám za nepřesvědčivé. Důležitější než jeho kritika je pro mě jeho představa, jaké pozitivní místo by mělo náboženství v moderní společnosti mít.

Na rozdíl od sociologů kteří náboženství odsunuli na periferii moderního světa, Beckford trvá na jeho pokračující relevanci, byť spíše jako kulturního zdroje než jako společenské instituce. Píše: *Transformace, kterou po druhé světové válce prodělala industriální společnost, o níž snili sociologové z počátku dvacátého století, směřovala k podemletí všech komunálních, rodinných a organizačních základů náboženství. Náboženské formy smýšlení, víry a jednání však přežily jako relativně autonomní zdroje. Podržely si například schopnost symbolizovat nejzazší smysl, nekonečnou moc, nejvyšší hněv nebo nejhlubší soucit. Jako takové mohou sloužit prakticky jakékoli zájmové skupině či jakémukoli ideálu. ... Náboženství může být v podstatě spojeno s jakýmkoli souborem idejí nebo hodnot. A skutečnost, že je mohou používat lidé, kteří mají jen nepatrný nebo žádný vztah k formálním náboženským organizacím, kontroverznost náboženství jen zvyšuje. Deregulace náboženství je jednou ze skrytých ironií sekularizace.*

Lze se přitom o to, zda je na místě soustředit se jen na společenskou užitečnost náboženství a nezajímat se o pravdivost jeho obsahu. Lze mít i pochybnosti o tom, zda lze každé náboženství spojovat s libovolným souborem idejí či hodnot. Avšak i v případě, že Beckford, jak sám soudím, poněkud přehání, jeho důraz na využitelnost náboženství v moderní společnosti je opodstatněný. Ani to, že velké náboženství nemá nutně za následek umenšení role náboženství ve společenských konfliktech. Spíše platí, že s tím, jak šířící se pluralismus a relativismus nahlodává vnitřní jednotu jednotlivých společností, mohou být právě náboženské symboly využívány při střetání různých společenských skupin, k němuž v tomto procesu dochází. Dokud budou náboženské symboly poutat lidskou fantazii

a dokud bude společnost sužována konflikty, budou lidé zatahovat do těchto konfliktů náboženskou symboliku jako svou válečnou zbraň. Jak může člověk odolat pokušení povolat do boje své bohy, své ultimativní symboly, když je život jeho rodiny či jeho země v ohrožení? Nemůže — leč by sami bohové válčit odmítli.

Náboženství je živo i v dnešním světě — právě tak jako násilí. Navíc se zdá, že i dnes mohou spolupracovat a šířit zkázu, tak jako to dělaly v celých lidských dějinách. Hans Küng na základě obojího předpokladu — že náboženská víra je důležitým faktorem veřejného života a že *nejfanatičtější a nejkrutější politické boje jsou ty, jež jsou zabarveny, inspirovány a legitimovány nábožensky* (Küng 1993b, 442) — již dlouho argumentuje, že *mír nelze prosazovat proti náboženstvím, ale jen s jejich pomocí* (Küng 1993a, 89). V teologických kruzích se jeho teze o spojitosti světového a náboženského smíru stala až jakýmsi banálním sloganem: *Bez pokojného soužití náboženství není ani pokojného soužití národů*. (76) A protože náboženského míru lze dosáhnout jen prostřednictvím náboženského dialogu (105), je Küng přesvědčen, že smíření mezi národy závisí na úspěchu mezináboženského dialogu.

Volf, Miroslav. *Odmítnout nebo obejmout? Totožnost, jinakost a smíření v teologické reflexi*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad 2005, 366 stran. ISBN 80-7021-764-2